

Az SZTE Kutatóegyetemi Kiválósági Központ tudásbázisának
kiszélesítése és hosszú távú szakmai fenntarthatóságának megalapozása
a kiváló tudományos utánpótlás biztosításával”

Filozófia TDK

2012.02.16-2012.04.19

A tudományos munka módszertani elvei
A filozófiai szövegértelmezés és a filozófiai értekezés

Dr. habil. Pavlovits Tamás

TÁMOP-4.2.2/B-10/1-2010-0012 projekt

A filozófiai szövegkommentár

- A szövegkommentár egy adott szöveg elemzését jelenti.
- Egy filozófiaiilag releváns szöveg sokkal többet jelent annál, mint amit első olvasata elárul. A mélyebb jelentés (jelentések) felszínre hozatalához és explikációjához értelmezői módszer szükséges.

I. Melyek az értelmezői módszer legfontosabb elemei?

- A szöveg *fogalmi apparátusának* feltárása. Milyen fogalmak szerepelnek a szövegben? Miként lehet őket meghatározni? A szöveg szolgál-e erre vonatkozó információval, vagy külső, a szövegben nem megjelenő ismereteket kell felhasználni a meghatározásukhoz.
- A szöveg *előfeltevéseinek* feltárása. Milyen igazságokat kell elfogadni ahhoz, hogy a szövegben található kijelentések is igazak legyenek? Milyen összefüggések vannak az előfeltevések között, illetve az előfeltevések és a szövegben található kijelentések között?
- A szöveg *argumentatív (logikai) szerkezetének* feltárása. Milyen logikai összefüggés van a részek között. Ha következtetés: vajon jogos-e? Min alapul a következtetés stb.? Ha magyarázat: min alapul? Milyen érvek szerepelnek a szövegben? Kielégítők-e az érvek?

II. Az értelmezés gyakorlata

- Egy szöveg értelmezése nem megy „nekifutásból”. Oda kell ülni mellé, és gondolkodni kell rajta. Ezt nem lehet megtakarítani.
- Érdemes elsőként azt meghatározni, mi a legalapvetőbb tézisszerű állítása a szövegnek. Majd megfigyelni, hogy miként kerül ez az állítás kifejtésre. Van-e benne magyarázat, következtetés, találunk-e érveket? Ezek mennyiben árnyalják, módosítják az eredeti állítást?

II. Az értelmezés gyakorlata

- Érdemes a gondolatainkat lejegyzetelni, majd összegezni, és csak akkor fogni a kommentárírásba, amikor már kiforrott véleményünk van a szöveg tágabb jelentéséről és jelentés-összefüggéseiről.
- Egy kommentár mindig objektivitásra törekszik, de soha nem mentes az értelmező személyes beállítódásától. Követelmény azonban, hogy minden, a mondatról tett kijelentésünket a mondatban megtalálható, vagy abból evidens módon kikövetkeztethető tényekkel és érvekkel támasszunk alá. Pl. a mondatban nem szereplő terminus használata csak pontos meghatározás után megengedett, amely megmutatja összefüggését a szövegben szereplő fogalmakkal stb.

III. A szövegkommentár felépítése

- Válasszunk ki egy rövidebb, (max. egy bekezdésnyi) szöveget. Ezt érdemes körültekintően tenni.
- A szövegkommentár a kommentálandó szöveggel kezdődik, amely elkülönül az elemzés szövegétől.
- A szövegkommentárnak – ugyanúgy, mint minden értekezésnek – bevezetőre, tárgyalásra és konklúzióra kell tagolódnia. Az első és az utolsó ez esetben egy-egy rövid bekezdés.

A filozófiai értekezés:

- Az értekezés a filozófiai gondolkodás (napjainkban) legfontosabb kifejeződési formája. Az értekezés írott forma, még akkor is, ha adott esetben szóban hangzik el (konferencia előadás). Az értekezés megszabott formai feltételeknek kell megfeleljen. Ezek a feltételek kettős jelleggel bírnak: egyrészt a *gondolkodás természetéből* fakadnak, másrészt pedig *retorikai* jellegűek. Az értekezésben e kettő összekapcsolódik: a formai feltételek alapvető célja az, hogy a gondolkodás *közérthető* módon jusson kifejezésre. Minden értekezésnek szigorúan a) bevezetésre, b) kifejtésre, c) összegzésre kell tagolódnia. A gondolkodás szempontjából a bevezetés a problémafelvetést (problematizálást), a kérdés megnyitását szolgálja, tehát annak a horizontnak a tisztázását, ahol a gondolkodás majd előre halad. A kifejtés a kérdés elemzésére, több szempontból történő értelmezésére szolgál. Az összegzés pedig a végeredményt hivatott tömören megfogalmazni, azaz az elemzésekől levonni a témára vonatkozó következményeket. A gondolkodás tekintetében a kifejtés analitikus, az összegzés szintetikus jellegű. A retorika szempontjából, a bevezetés a figyelemfelkeltést, az érdeklődés megteremtését szolgálja az olvasóban vagy a hallgatóban. A fő célja bevonni az olvasót a problémába, számára is kérdésessé tenni a kérdést. A tárgyalás lépcsőről-lépcsőre vezeti végig az olvasó figyelmét az elemzett kérdéseken beavatva őt a probléma mélyebb értelmébe, jelentésébe. Az összegzés pedig arra szolgál, hogy – megkímélve az olvasót a szintézis fárasztó munkájától – készen nyújtsuk át neki elemzéseink következményeit, eredményét.

Az értekezés kivitelezése

- Az értekezés megírását több előkészítő lépés vezeti be. Ilyen a témaválasztás, a problematizálás, a fogalmak meghatározása, a kérdés kidolgozása és feltevése. Az értekezés előkészítő lépései közé tartozik az irodalmak feldolgozása is. Minden értekezésben használunk vendégszövegeket. Egyes értekezések kifejezetten szövegértelmezésen alapulnak. Érdeemes az előkészítő lépések során minden használni kívánt szöveget (primér és szekundér) alaposan elolvasni és kijegyzetelni. A filozófiai olvasás egyik leghatékonyabb formája, ha egy tanulmány, könyv vagy filozófiai primér szöveg elolvasása után írunk magunknak egy rövid lényegi összefoglalót a szövegről. *Mindig azt keressük egy szövegben, hogy mi a szerző tézise, mit állít, mi mellett érvel, mi a fő koncepciója és kivel ill. miben vitázik.* Ha ez nem fogalmazódik meg a számunkra, akkor megeshet, hogy komoly idő- és energiaráfordítással elolvasunk egy könyvet, utána viszont teljesen kiesik az emlékezetünkéből, és nem épül be a műveltségünkbe. Az olvasás során találunk olyan szövegeket, amelyeket konkrétan fel akarunk majd használni, idézetek formájában, az értekezésben. Ezeket feltétlenül írjuk egyenként ki külön cetlikre.

Az értekezés kivitelezése

- Ha az értekezés egy szerzőről szól, vagy egyetlen mű elemzésére vállalkozik, akkor az ügyesen összeválogatott és kiírt szöveghelyeknek az értekezés alapproblémája mentén történő rendezése könnyen az egész értekezés gondolatmenetét kirajzolhatja! Ha az előkészítő lépések megtörténtek (1. olvasás, 2. az olvasmányok feldolgozása, 3. a téma megtalálása, 4. a problematizálás, 5. a kulcsfogalmak elemzése és meghatározása, 6. a kérdés kidolgozása), akkor a következő lépés a vázlat (*plan*, *outline*, terv) elkészítése.

A vázlat

- A vázlatot csakis az előkészítő lépések után lehet kivitelezni. A vázlat nem más, mint az értekezés részletes tervrajza. Adott esetben komoly kihívást jelenthet valaki számára egy szokatlanul hosszú értekezés megírása (szakdolgozat: 40-50 oldal; doktori disszertáció: 180-200 oldal). Ha azonban sikerül a témát részekre – fejezetekre és alfejezetekre – bontani, illetve sikerül ezeknek a problémafelvetését és hatókörét pontosan behatárolni, akkor már nem egy 50 oldalas értekezéssel állunk szemben, hanem pl. 4 db 10 oldalassal (plusz bevezetés és összegzés), aminek megírásában nagyobb gyakorlatunk van. Ebben az esetben nem egy nagy értekezést kell megírnunk, hanem négy kicsit, amelyek szoros kapcsolatban állnak egymással, és ez a feladat már sokkal könnyebb. A vázlat részben ezt a könnyítést szolgálja.

A vázlat

- A vázlat megírása során tisztázni kell, hogy honnan akarunk elindulni (ez a problémafelvetés során már világossá vált), hova akarunk eljutni, és milyen lépéseken keresztül. Minden kifejtésnek *több részre kell tagolódnia*. A témát szét kell húzni, résztémákra kell bontani, de amelyek mindegyike azon a horizonton helyezkedik el, amit a kérdésünk által megnyitottunk. Ezek a résztémák fogják az értekezés fejezeteit alkotni. Ha valódi filozófiai értekezéssel van dolgunk, akkor ezeknek a fejezeteknek az adott probléma más-más szempontból történő tárgyalását kell tartalmazniuk. Ha egy komplex kérdéssel van dolgunk a problematizálás során, akkor annak alkérdései alkothatják a fejezetek gerincét. A vázlat kidolgozása során elsősorban tehát arra kell törekednünk, hogy a fő problémát olyan részproblémákra bontsuk, amelyek lehetővé teszik a részletes, analitikus tárgyalást. A fejezeteknek címeket kell adnunk. Ezzel megalkotjuk az értekezés pilléreit. Ez a vázlat első lépése.
- A fejezetcímeket, a vázlat kidolgozása során érdemes külön lapokra felírni. Ezekre a lapokra azután érdemes összegyűjteni mindazt a gondolatot, kérdést, amit ebben a körben akarunk elemezni, tárgyalni. Ide érdemes gyűjteni továbbá azokat a primér szövegeket, amelyeket itt akarunk kommentálni, illetve azokat a szekundér szövegeket, amelyekre támaszkodni vagy utalni szeretnénk.

A vázlat természetete

- A vázlat az írás segítségét szolgálja. Írás közben ugyanis rengeteg dologra kell figyelni. A grammatikai szerkezetre, a retorikai fordulatokra, a világosságra, a logikai koherenciára, a meggyőzőerőre stb. Ez az írás „mikroszintje”. (Ezeket a finomságokat később nagyon nehéz belevinni egy rosszul megírt szövegbe.) Ugyanakkor az írás mindig egy adott cél felé tart. Ha azonban a cél nem világos, azaz írás közben nem csak mikro-, hanem makroszinten is gondolkodnunk kell, akkor az vagy az egyik, vagy a másik rovására mehet. A vázlat elkészítése során valójában rögzítjük az írás makroszintjét, és már csak a mikroszintet kell megvalósítani. Ha úgy tetszik, a vázlat az értekezés ideája, amit írás során a nyelv anyagába formálunk. Fontos azonban tudatosítani, hogy a vázlat: segítség, nem pedig béklyó. Megtörténhet ugyanis, hogy a túl részletes, vagy a túl mereven értelmezett vázlat megköti az ember kezét, gátolja a gondolatok szabad szárnyalását és így blokkolja az írást. Természetesen a már elkészített vázlathoz nem szabad mereven ragaszkodni. A vázlat az írás során (szinte szükségszerűen) módosul, hiszen a mikroszinten is felmerülhetnek olyan új problémák, amelyek a makroszintről nem voltak láthatóak. Mindenkinek ki kell kísérleteznie magának, hogy mennyire részletes és milyen természetű vázlat segíti őt az írásban.